INNOVATSION TA'LIM MUHITIDA BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI

Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika fakulteti Logopediya yo'nalishi talabasi
Faxriddinova Feruza,
Husanova O'g'iloy,
Hakimova Durdona,
Eshxo'jaeva Nazokat

Ilmiy rahbar: Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika fakulteti Maxsus pedagogika kafedrasi dotsenti
Achilova Sevara Djasirkulovna
https://orcid.org/0009-0005-5907-1983
achilovasevara85@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalar nutqini rivojlantirishda innovatsion ta'lim texnologiyalarining ahamiyati tahlil qilinadi. Zamonaviy pedagogik usullar, interaktiv metodlar va axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali bolalarning nutq faoliyatini rivojlantirish imkoniyatlari yoritilgan. Bolalar nutqini rivojlantirish ta'lim jarayonining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki nutq bolaning fikrlashi, dunyoni idrok etishi va atrofdagilar bilan muloqot qilishida asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi.

Аннотация: В данной статье анализируется значение инновационных образовательных технологий в развитии речи детей. Освещены возможности развития речевой деятельности детей посредством использования современных педагогических методов, интерактивных методов и информационных технологий. Развитие речи детей является одним из важных направлений образовательного процесса. Потому что речь служит основным средством мышления ребенка, его восприятия мира и общения с окружающими.

Abstract: This article analyzes the importance of innovative educational technologies in developing children's speech. The possibilities of developing children's speech activity through the use of modern pedagogical methods, interactive methods, and information technologies are highlighted. The development of children's speech is one of the important directions of the educational process. Because speech serves as the primary means of a child's thinking, their perception of the world, and their communication with others.

Kalit so'zlar: Innovatsion ta'lim muhiti, bolalar nutqi, nutqni rivojlantirish, pedagogik texnologiyalar, interaktiv metodlar, logopediya, kommunikativ kompetensiya.

Ключевые слова: Инновационная образовательная среда, детская речь, развитие речи, педагогические технологии, интерактивные методы, логопедия, коммуникативная компетенция.

Keywords: Innovative educational environment, children's speech, speech development, pedagogical technologies, interactive methods, speech therapy, communicative competence.

Kirish

Bugungi kunda ta’lim tizimini rivojlantirish va uni zamonaviy talablar asosida tashkil etish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, bolalar nutqini rivojlantirish masalasi pedagogika va logopediya sohasida dolzarb mavzulardan biri bo‘lib qolmoqda. Bolaning nutqi uning fikrlash jarayoni, dunyoqarashi hamda muloqot qilish qobiliyati bilan chambarchas bog‘liqdir. Shu sababli innovatsion ta’lim muhitida bolalar nutqini rivojlantirish uchun samarali texnologiyalarni qo‘llash muhim ahamiyatga ega

Adabiyotlar tahlili va metodolgiyasi. Bolalar nutqini rivojlantirish ta’lim jarayonining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki nutq bolaning fikrlashi, dunyoni idrok etishi va atrofdagilar bilan muloqot qilishida asosiy vosita bo‘lib xizmat qiladi. Innovatsion ta’lim muhitida bolalar nutqini rivojlantirish uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interaktiv metodlar hamda axborot-kommunikatsiya vositalaridan samarali foydalanish muhim ahamiyatga ega. Bunday yondashuv ta’lim jarayonini yanada qiziqarli va samarali tashkil etishga yordam beradi. Interaktiv metodlar orqali bolalar faol ishtirok etadi, o‘z fikrini erkin ifodalashga va mustaqil fikrlashga o‘rganadi. Masalan, rolli o‘yinlar, hikoya tuzish, rasm asosida gap tuzish va savol-javob usullari bolalarning lug‘at boyligini oshirishga hamda nutqiy faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

N.Y. Morozova o‘zining tadqiqotlarida maxsus pedagogikada qo‘llaniladigan korreksion ishlar va ularni olib borish usullari, tanijalari chuqur tahlil etilgan bo‘lib, imkoniyati cheklangan bolalarda kuzatiladigan kamchiliklarni bartaraf etishga imkon beradi.

P.S. Volkova, S.N Shaxovskayalar tadqiqotlarida og‘ir nutq nuqsonlarni bartaraf etishda olib boriladigan pedagogik ishlar mazmuni ko‘rsatilan bo‘lib, ularni qo‘llanilishi bo‘yicha tavsiyalar keltirilgan.

Bu metodlar orqali bolalar yangi so‘zlarni o‘rganadi, ularni nutqda to‘g‘ri qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantiradi va muloqot qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham bolalar nutqini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Multimediali darslar, audio va video materiallar bolalarning qiziqishini oshiradi hamda nutq rivojiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Bunday texnologiyalar yordamida bolalar ko‘rish, eshitish va fikrlash orqali yangi bilimlarni osonroq o‘zlashtiradi. Bundan tashqari, didaktik o‘yinlar ham bolalar nutqini rivojlantirishda muhim vositalardan biri hisoblanadi[1].

Natijalar

Turli nutqiy o‘yinlar bolalarni faol muloqotga undaydi, ularning so‘z boyligini kengaytiradi hamda nutqiy faolligini oshiradi. Logopedik mashg‘ulotlar ham bu jarayonda muhim o‘rin tutadi. Artikulyatsion mashqlar, nafas mashqlari va maxsus nutq mashqlari bolalarning nutq apparatini rivojlantirishga hamda tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilishga yordam beradi. Shu bilan birga, bolalar nutqini rivojlantirishda pedagog va ota-onaning hamkorligi ham muhim ahamiyatga ega. Ota-onalar bolalar bilan ko‘proq suhbatlashishi, ertak va hikoyalar o‘qib berishi hamda ularni mustaqil fikr bildirishga undashi zarur. Bunday faoliyat bolalarning nutqiy faolligini oshiradi va ularning muloqot madaniyatini shakllantiradi. Shu tariqa innovatsion ta’lim muhitida zamonaviy pedagogik texnologiyalar va metodlardan foydalanish bolalar nutqini rivojlantirish jarayonini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Bosqichlari,
Bolalar nutqi rivojlanishi bir necha bosqichdan iborat:

[1] Волкова П.С., Шаховская С.Н., Логопедия. Издательство Владос. М., 2002. 142 стр.

Muhokama Ovozli nutq bosqichi (0–1 yosh) – chaqaloq ovoz chiqarish va onaning ovoziga reaksiyalari orqali nutqning boshlang‘ich shakllari.
Bir so‘zli bosqich (1–2 yosh) – bolalar bir so‘z orqali fikr bildiradi, masalan: “ona”, “bola”.
Ikki so‘zli bosqich (2–3 yosh) – so‘zlarni bog‘lab, sodda jumlalar hosil qiladi.
Kengaytirilgan nutq bosqichi (3–6 yosh) – murakkab jumlalar, savol-javob va hikoya tuzish qobiliyati rivojlanadi.
Innovatsion pedagogik usullar har bosqichga mos keladigan mashqlar va o‘yinlarni tanlashga yordam beradi.

1) Zamonaviy pedagogik usullar

Loyiha asosida ta’lim (Project-based learning) – bolalar biror loyiha ustida ishlash orqali nutq va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Muammoli ta’lim (Problem-based learning) – savol yoki vaziyatni hal qilish jarayonida bolalar fikr almashadi va nutqda ifodalaydi.

Guruhli ishlash – kichik guruhlarda mashg‘ulotlar bolalarda muloqot madaniyatini oshiradi.

Flipped classroom (teskari dars) – bolalar uyda ma’lumotni o‘rganadi, darsda esa amaliy mashqlar orqali nutqini rivojlantiradi.

2) Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari

Multimediali materiallar – rangli tasvirlar, animatsiyalar bolalarni vizual tarzda qiziqtiradi.
Audio va video mashqlar – talaffuzni yaxshilash va so‘z boyligini oshirish uchun foydalidir.
Interaktiv dasturlar va ilovalar – masalan, nutq mashqlarini o‘ynash orqali bolalar mustaqil mashq qiladi.

Lev Semyonovich Vygotskiy (L. S. Vygotsky) – nutq va tafakkur o‘sishida ijtimoiy muloqotning muhim rolini ta’kidlaydi. Unga ko‘ra, bola tilni boshqalarning yordamida o‘rganadi va bu jarayon orqali fikrlar rivojlanadi. Vygotskiy «Ziddiyatli Rivojlanish Zoni (ZPD)» konsepsiyasini ilgari surib, o‘qituvchi yoki ota-onaning qo‘llab-quvvatlashi til va nutq salohiyatini oshirishda hal qiluvchi ekanini ko‘rsatadi.

Jean Piaget – bolalar nutqi va tilni kognitiv rivojlanish bilan bog‘laydi. U bolalar nutqini ularning umumiy fikrlash jarayoni bilan bog‘liq deb hisoblaydi; ya’ni bola oldin tushuncha hosil qiladi, keyin esa shu tushunchani nutqda ifodalaydi. Bu fikr til-fikr o‘zaro munosabatini yoritadi.
Noam Chomsky – tilni ichki, biologik jihatdan o‘zlashtiriladigan sistemaga ega deb tushunadi. U til egallanishi bolaning tug‘ma «Til O‘zlashtirish Mexanizmi (Language Acquisition Device)»ga asoslanganini ta’kidlaydi, bu esa nutq rivojlanishining tez va tabiiy jihatlarini ilmiy asoslaydi.

Jerome Bruner – nutq o‘sishida ijtimoiy interaktivlik va til o‘rganish muhiti muhim ekanini ko‘rsatadi. U Vygotskiy yondashuvini kengaytirib, bolalar va kattalar munosabatlarini, til bilan muloqotni kommunikativ vosita sifatida o‘rganadi. Bu yondashuv interaktiv va til-asosli pedagogik texnologiyalarni taklif qiladi.

Abdukayumova Shaxnoza Abdufattoyevna – o‘z ilmiy maqolasida psixolingvistik tadqiqotlarning bolalar nutqini shakllantirishda ahamiyatini ta’kidlaydi. U biologik va ijtimoiy omillar, innovatsion usullar va pedagogik yondashuvlar integratsiyasi natijasida bolalarning so‘z boyligi, grammatik va kommunikativ ko‘nikmalari mustahkamlanishini dalillar bilan ko‘rsatadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, innovatsion ta’lim muhitida bolalar nutqini rivojdantirishda qo‘llaniladigan metod va texnologiyalar shuningdek, maxsus logopedik ishlar o‘z vaqtida qo‘llash natijasida yaxshi samara beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. Волкова П.С., Шаховская С.Н., Логопедия. Издателство Владос. М., 2002
2. Achilova S.J. “Dislaliya.Dizartriya” /O’quv qo’llanma. «ZEBO PRINT» TOSHKENT – 2021.
3. Морозова Н.Й. Как преодолет заикание. Изд-во ЭКСМО М., 2002
4. Achilova S.J. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida og‘ir nutq nuqsonli bolalar bilan ishlashda logopedik shoxobchaning o‘rni. “Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ijtimoiyemotsional ta’lim metodikalarini joriy etish: muammolar va yechimlar” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallar to‘plami 2025-yil 16-sentabr.481-483 bet.
5. Achilova S.J. Factors And Principles Of Preparing Future Speech Therapists To Work With Children With Severe Speech Impairments. 6th INTERNATIONAL BLACK SEA SCIENTIFIC RESEARCH AND INNOVATION CONGRESS. 386-390 bet.2025.
6. Achilova Sevara Djasirkulovna MECHANISMS OF CREATING A PROFESSIONAL INFORMATION ENVIRONMENT IN PREPARING FUTURE LOGICAL THERAPISTS TO WORK WITH CHILDREN WITH SEVERE SPEECH DISORDERS. Modern American Journal of Social Sciences and Humanities ISSN (E): 3067-8153 Volume 01, Issue 07, October, 2025.
7. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=UIwzmp8AAAAJ&citation_for_view=UIwzmp8AAAAJ:qjMakFHDy7sC